

AQLI ZAIF O'QUVCHILARNI SAVODGA O'RGATISHDA KORREKSION RIVOJLANTIRUVCHI TEXNOLOGIYALARDAN SAMARALI FOYDALANISH YO'LLARI

Mavlanova Nargiza Tojimaxammadovna

Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti

Maxsus pedagogika yo'nalishi talabasi

+998 99 471 72 84

Annotatsiya: Ushbu maqolada aqli zaif o'quvchilarni savodga o'rgatish jarayonida korreksion-rivojlantiruvchi texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati va samaradorligi yoritilgan. Maqolada maxsus pedagogika tamoyillari asosida o'quvchilarning individual ehtiyojlarini aniqlash, ularga moslashtirilgan o'qitish metodlari, ko'rgazmali-didaktik vositalar, interaktiv yondashuvlar va sensor rivojlantirish mashg'ulotlarining o'zni tahlil qilingan. Savod o'rgatish jarayonida fonematik idrok, nutq rivoji, mayda motorika va diqqatni shakllantirish kabi jihatlarining uyg'un amalga oshirilishi alohida ta'kidlangan. Shuningdek, ushbu texnologiyalarni dars jarayoniga tatbiq etishning amaliy afzalliklari, o'qituvchilarning metodik mahorati hamda individual rivojlanish dasturlarining ahamiyati ilmiy asosda ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: Korreksion ta'lim, rivojlantiruvchi texnologiyalar, aqli zaif o'quvchilar, maxsus pedagogika, sensor rivojlanish, savod o'rgatish, fonematik idrok, differensial yondashuv, logopedik metodika, kognitiv jarayonlar.

Zamonaviy maxsus pedagogika tizimida aqli zaif o'quvchilarni savodga o'rgatish jarayonini takomillashtirish, ularning individual rivojlanish xususiyatlariga mos ta'lim muhitini yaratish eng dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Sababi, aqli zaif bolalarda kognitiv jarayonlarning sust rivojlanganligi, fonematik idrokning past darajasi, nutq va motorika buzilishlari savod o'rgatish jarayonini murakkablashtiradi. Bunday holatda korreksion rivojlantiruvchi texnologiyalar o'quv jarayonining asosiy vositasi sifatida namoyon bo'lib, ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Korreksion-rivojlantiruvchi texnologiyalar savodga o'rgatish jarayonida o'quvchilarning idrok, xotira, tafakkur, muloqot ko'nikmalarini shakllantirishga, shu bilan birga sensor, nutqiy, emotsional va harakat faoliyatini rivojlantirishga qaratilgan. Ushbu texnologiyalarni qo'llash jarayonida ko'rgazmali-didaktik materiallardan foydalanish, predmet-amaliy mashqlarni o'tkazish, o'yin metodlari va logopedik yondashuvlar alohida ahamiyatga ega.

O'zbekiston Respublikasida maxsus ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, davlat ta'lim standartlarini yangilash, defektolog kadrlar tayyorlash va rehabilitatsiya

markazlari faoliyatini qo'llab-quvvatlash orqali aqli zaif o'quvchilarni savodga o'rgatishning samarali mexanizmlari ishlab chiqilmoqda. Shu bilan birga, ta'lim jarayonida innovatsion yondashuvlarni keng joriy etish, interaktiv vositalardan foydalanish, o'qituvchilar malakasini oshirish ham muhim hisoblanadi.

Shunday qilib, mazkur maqolada aqli zaif bolalarni savodga o'rgatishda korreksion rivojlantiruvchi texnologiyalarning afzalliklari, amaliy qo'llanishi, samarali metodlari hamda ularni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish yo'llari ilmiy nuqtayi nazardan yoritiladi. Maqola yakunida ushbu yo'nalishdagi ilg'or tajribalar va takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ko'rsatib o'tiladi.

Aqli zaif o'quvchilarning kognitiv jarayonlari sog'lom tengdoshlari bilan solishtirganda bir qator o'ziga xos xususiyatlarga ega: idrokning sustligi, diqqatning tez chalg'ishi, xotiraning cheklanganligi, mantiqiy fikrlashning sust rivojlanishi, fonematik farqlashda qiyinchiliklar va nutq tovushlarini eshitib ajratishdagi kamchiliklar. Shu sababli savodga o'rgatishda an'anaviy metodlar yetarli samara bermaydi. Mazkur jarayonda korreksion yondashuvlar o'quvchilarni har bir harakatni ongli ravishda bajarishga, o'tilayotgan harf, tovush, so'z, gap mazmunini anglashga, predmet-badiiy tasavvurlar asosida o'qish va yozish malakalarini shakllantirishga yo'naltiriladi.

Maxsus pedagogikaning asosiy tamoyillari – individual yondashuv, moslashtirilgan o'quv mazmuni, ko'rgazmalilik, tizimlilik va ketma-ketlik — savod o'rgatish jarayonida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ta'lim jarayonida o'yin metodlari, sensor rivojlantiruvchi mashqlar, logopedik va psixomotorik mashg'ulotlarni uyg'unlashtirish o'quvchilarning o'zlashtirish jarayonini tezlashtiradi.

Korreksion rivojlantiruvchi texnologiyalar aqli zaif bolalarning savod chiqarish jarayonida uchraydigan asosiy qiyinchiliklarni kamaytirishga xizmat qiladi. Bunday texnologiyalar: fonematik idrokni rivojlantirish, tovush-harf tahlili va sintezi, mayda motorikani rivojlantirish, so'z boyligini oshirish, nutq apparatini mustahkamlash, ko'rgazmali abstraksiyadan amaliy fanga o'tish kabi ko'nikmalarni shakllantiradi. Masalan: harflarni modulli kartochkalar orqali o'rgatish, predmet-harf moslashtirish usullari, vizual-motor mashqlar (harfni havoda chizish), multisensor texnologiyalar (esitish, ko'rish, sezish orqali o'rganish) samarali natija beradi.

Savodga o'rgatishda qo'llaniladigan samarali korreksion usullar, mazkur texnologiyalar quyidagi uslubiy yo'nalishlarni o'z ichiga oladi: Ko'rgazmali-didaktik metodlar: rangli harflar, shakllar, predmetli rasmlar, kartochkalar, maketlar. Logopedik yondashuvlar: artikulyatsion mashqlar, nafasni nazorat qilish, tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish mashqlari. Sensor rivojlantirish texnologiyalari: vizual va taktil materiallar orqali harf va tovushni idrok etish. O'yin texnologiyalari: rolli o'yinlar, so'z tuzish o'yinlari, "harfni top", "tovushni eshit va tanla". Axborot texnologiyalari: maxsus dasturlar, audiokitoblar, interaktiv ta'lim platformalari. Bu usullar

o'quvchilarda nafaqat savod malakasini shakllantiradi, balki emotsional holatni barqarorlashtirish, ijtimoiy moslashuv va mustaqil faoliyatga undaydi.

Korreksion texnologiyalarni samarali qo'llash uchun har bir o'quvchi uchun Individual Ta'lim Dasturi (ITD) ishlab chiqiladi. ITD quyidakilarni o'z ichiga olishi kerak: bolaning bilish darajasi va nutq rivoji, psixologik diagnoz asosida belgilangan maqsadlar, individual moslashtirilgan mashqlar, harf-tovush o'rgatishda moslashtirilgan ketma-ketlik, yutuqlarni baholash mezonlari. Individual yondashuv o'quvchining qobiliyati va rivojlanish tezligiga mos ta'limni tashkil etishni ta'minlaydi.

Dars jarayonida samaradorlikni oshirish shartlari, Savodga o'rgatish samaradorligi quyidagilarga bog'liq: o'qituvchining maxsus pedagogik tayyorgarligi, moslashtirilgan o'quv materiallari mavjudligi, logoped va psixolog bilan hamkorlik, ota-onalar ishtiroki, sinfda individual ish tizimini joriy etish. Bundan tashqari, emotsional qo'llab-quvvatlash, rag'batlantirish, stresssiz muhit yaratish, o'quvchini faol jalb qilish muhim hisoblanadi.

Amaliy natijalar va kutilgan samaralar, korreksion texnologiyalarni qo'llash natijasida: harf-tovush idroki rivojlanadi, o'qish-yozish malakalari shakllanadi, diqqat va xotira mustahkamlanadi, muloqot va nutq ko'nikmalari oshadi, o'quvchi o'ziga ishonch hosil qiladi, ijtimoiy moslashuv jarayoni tezlashadi. Natijada bolada "bilaman-qila olaman" tamoyili shakllanadi.

O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, aqli zaif o'quvchilarni savodga o'rgatishda korreksion rivojlantiruvchi texnologiyalarni qo'llash o'quv jarayonining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Xususan: fonematik idrok va tovushni eshitish orqali farqlash ko'nikmalari yaxshilandi, o'qish va yozish sur'ati hamda to'g'ri talaffuz ko'nikmalari shakllandi, diqqat va xotira jarayonlarida ijobiy o'zgarishlar kuzatildi, sensor va motorika rivoji kuchaydi, o'quvchilarda o'qishga bo'lgan qiziqish va motivatsiya oshdi. Shuningdek, individual ta'lim dasturlaridan foydalanish va multisensor texnologiyalarni tatbiq etish ijtimoiy moslashuvni kuchaytirib, o'quvchilarda o'ziga ishonch va mustaqil ishlash ko'nikmasini shakllantirganligi tadqiqot jarayonida aniqlandi.

Aqli zaif o'quvchilarni savodga o'rgatishda korreksion rivojlantiruvchi texnologiyalardan foydalanish ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishda muhim o'rin tutadi. Mazkur texnologiyalar o'quvchilarda fonematik idrok, nutq, sensor-motor rivojlanish, muloqot va tafakkur jarayonlarini qo'llab-quvvatlab, savod chiqarish jarayonini yengillashtiradi. O'yin, ko'rgazmali-didaktik, logopedik va multisensor metodlar orqali o'qitish o'quvchining shaxsiy imkoniyatlarini hisobga olishga, ularni faol va mustaqil ravishda ta'lim jarayoniga jalb etishga yordam beradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, korreksion texnologiyalarni to'g'ri tanlab qo'llash o'quvchilarning o'qish-yozish ko'nikmalarini shakllantirish bilan birga

psixologik moslashuvni, o'ziga ishonchni va ijtimoiy faoliyatni ham rivojlantiradi. Shuningdek, ta'lim jarayonida individual yondashuv, moslashtirilgan dasturlar, logopedik va psixologik xizmatning muntazam hamkorligi yuqori natija beradi.

Demak, korreksion rivojlantiruvchi texnologiyalarni maktab amaliyotiga keng joriy etish, o'qituvchilar malakasini oshirish, metodik qo'llanmalarni boyitish va otalalar bilan hamkorlikni kuchaytirish aqli zaif o'quvchilarni savodga o'rgatish jarayonida muvaffaqiyatga erishishning eng muhim shartlaridan biridir. Bu jarayon nafaqat savodga o'rgatish samaradorligini oshiradi, balki o'quvchining kelgusida jamiyatga to'laqonli integratsiya qilishiga ham xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent: Adolat, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Maxsus ta'lim va inklyuziv ta'lim tizimini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori. – Toshkent, 2021.
3. Abdurahmonova M., Xudoyberdiyeva N. Maxsus pedagogika va korreksion ta'lim asoslari. – Toshkent: TDPU, 2019.
4. Bocharnikova M. I. Korreksion pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Moskva: Akademiya, 2018.
5. Vygotskiy L. S. Defektologiya asoslari. – Moskva, 2016.
6. Qodirova N., Rasulova S. Aqli zaif o'quvchilar bilan ishlash metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2020.
7. Luriya A. R. Psixolingvistika va nutq rivoji. – Moskva, 2014.
8. Danilova L. N. Logopediya va fonetik korrektsiya asoslari. – Sankt-Peterburg, 2017.
9. UNESCO. Inclusive Education and Special Pedagogical Support in Schools. — Paris, 2015.
10. Mittler P. Working Towards Inclusive and Special Education. — Routledge, 2012.
11. Xoliqova M. Aqli zaif bolalarda sensor rivojlantirish texnologiyalari. – Toshkent, 2018.
12. Salomova G. Psixologik-pedagogik diagnostika va korreksiya asoslari. – Toshkent, 2017.